Zeitschrift: Beiträge zur nordischen Philologie
Herausgeber: Schweizerische Gesellschaft für Skandinavische Studien
Band: 19 (1991)

Artikel: Romantikbegrebet og feministisk litteraturhistorieskrivning
Autor: Busk-Jensen, Lise
DOI: https://doi.org/10.5169/seals-858320

Nutzungsbedingungen
Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Mehr erfahren

Conditions d'utilisation
L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. En savoir plus

Terms of use
The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. Find out more

Download PDF: 17.01.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, https://www.e-periodica.ch

LISE BUSK-JENSEN, KØBENHAVN

Romantikbegrebet og feministisk litteraturhistorieskrivning

I.

De kendte litteraturhistoriske periodebegreber har hidtil spillet en begrænset rolle i moderne kvindelitteraturforskning. Dens hovedsynsvinkel er inspireret af feminismen, som i selve sit udgangspunkt er i opposition til videnskabens traditionelle skandering af kulturhistorien. Det er feminismens hovedtese, at vor kultur er patriarkalsk og ikke lader kvinderne komme til orde, heller ikke i litteraturen. Som modvægt har feministiske litteraturforskere valgt kun at beskæftige sig med kvinders litteratur; de har afgrænset et tekstmateriale ud fra det biologiske køn. Der ligger heri både et ønske om at yde en miskendt litteratur retfærdighed og en forventning om, at den vrede over undertrykkelse og følelse af anderledeshed, som er baggrund for feminismens opståen, har fundet litterært udtryk hos de kvindelige skribenter.

Forventningerne er ikke blevet skuffede. Læst med feminismens briller har kvinders tekster blottet helt nye indsigter og betydninger. Flere store kvindelitteraturhistorier har derfor udkastet den teori, at kvindelitteraturen er en subkultur, at kvindelige forfattere og deres læsende kønsfæller upåagtet af offentligheden har udvekslet erfaringer om kvindelivet med litteraturen som medium. Der er givet forskellige bud på analysen af denne subkultur. Elaine Showalter, som udmøntede begrebet i *A Literature of Their Own* (1977), mener, at den udtrykker «a shared and increasingly secretive and ritualized physical experience» (SHOWALTER 1977: 15). Det er de kropslige elementer i den kvindelige livscyklus: pubertet, menstruation, seksual indvielse, svangerskab, børnefødsler og menopause, som den litterære institution ikke vil vide af, og som forfatterinderne derfor kun kan tale om i forblommede vendinger. Showalter kalder andetsteds disse særlige kvindeerfaringer for en «wild zone» (SHOWALTER 1981: 30), et ingen-mands-land som ligger i mørke uden for den dominerende synsmådes lyskegle.

Sandra M. Gilbert og Susan Gubar fokuserer i *The Madwoman in the Attic* (1979) mere direkte på de forhindringer som mediet selv har rejst mellem kvinderne og skriften. De mener, det er den litterære institution, der har udgjort problemet. Den har bestået af fædre og sønner, som har afløst hinanden i en, hævder de med Harold Blooms *The Anxiety of Influence* (1973), kæde af evig ødipal rivalisering. Denne «herre»kunst og dens fastfrosne billeder af virkeligheden og det kvindelige har lagt sig over den virkelige kvinde som «a mask to conceal her dreadful and bloody link to nature» (GILBERT/GUBAR 1979: 15). Når hun ser sig selv i kunstens spejl, taler billedet til hende med patriarkatets stemme. Da den litterære institution ikke vedkender sig nogen kvindelige skri-

benter, må kvinder føle, at de sætter sig ud over kønnets grænser, hvis de forsøger at gribe pennen.

For Gilbert og Gubar består den kvindelitterære subkultur da i en søgen efter identitet, «a story of the woman writer's quest for her own story» (GILBERT/GUBAR 1979: 76). Denne afsøgning trækker sig som et palimpsestagtigt spor under og i konflikt med en tekstlig overflade, som er tegnet op efter den litterære institutions normer. Den kvindelige kunstner, hedder det malende, stiger ned i huler i sit eget sind og finder «the scattered leaves not only of her own power but of the tradition which might have generated that power» (GILBERT/GUBAR 1979: 98); hun føder på en måde sin egen moder-gud og sit eget moderland.

Det siger sig selv, at med subkulturbegrebet sætter den feministiske litteraturforskning sig uden for, «under» den videnskabelige tradition. Gilbert og Gubar fremhæver også, at denne tradition altid har betragtet kvinders litteratur som «sær», «women writers do not seem to ‹fit› into any of those categories to which our literary historians have accustomed us» (GILBERT/GUBAR 1979: 72). Som eksempel nævnes netop de vanlige (engelske) periodiseringer: romantikken, victorianismen, præ-rafaelismen, samt genresystemet. Dette på kønsforskellen grundede modsætningsforhold forklarer imidlertid også bedre, hvorfor kvindelitteraturen bliver nedvurderet af mandlige litteraturhistorikere. Kønnet alene har ikke været begrundelsen. Man har fundet at den var «sær», at den ikke levede op til normerne, at den faldt uden for perioder og skoler. Hvor den har været nævnt, er den blevet rubriceret som en genre, som Hiltrud Gnüg og Renate Möhrmann træffende skriver i forordet til *Frauen Literatur Geschichte* (GNÜG/MÖHRMANN 1985: XII), «dichtende Damen».

II.

Det modsætningsforhold, feministisk litteraturforskning har etableret til den dominerende tradition, har til dels været løst op for nogle perioders vedkommende. I artiklen «Den kvindelige naturalist» (1975) hævdede Pil Dahlerup således, at forfatterinder som Amalie Skram og Victoria Benedictsson ikke blot var sande naturalister, de indfriede faktisk bedre end nogen andre periodens litterære idealer, fordi de som kvinder levede indespærret i løgn og materialisme og derfor var særligt motiverede for den sandhedssøgen, som naturalismen docerede.

For romantikkens vedkommende har forholdene tegnet sig mindre lyse. Subkulturteorien spalter grundlæggende den genuine kvindelige identitet fra det kulturskabte kvindebillede. Denne model er ikke tilfældigt udviklet over romantisk litteratur. Netop i romantikken var kønsopfattelsen stærkt polariseret, og kvinderne skulle helst ligne Goethes Lotte eller Rousseaus Julie. Det var disse romantiske kvindebilleder, som Gilbert og Gubar mener, kvinderne måtte skrive sig bagom, hvis de ville etablere «the dreadful and bloody link to nature». Den

kvindelitterære tradition er for både Showalter og Gilbert og Gubar simpelthen sammenkædningen af modbillederne til romantikkens kvinde. Det er en stadig gentagelse af Virginia Woolfs i kvindeforskningen så kendte mord på «the Angel in the House» (WOOLF 1931: 58).

I den skandinaviske tradition har feminisme og romantik været anset for modsætninger længe før den moderne kvindebevægelse, faktisk helt tilbage til det voldsomme angreb på den romantiske kvindelighed som Georg Brandes fremførte i forordet til sin oversættelse af John Stuart Mills *The Subjection of Women* (1869). Han kalder her romantikkens kvinder for «kuede», «forkrøblede» og «kunstigt i væksten hæmmede». «Vi behandler vore kvinders ånd som kineserne deres kvinders fødder, og som kineserne udfører vi denne operation i skønhedens og kvindelighedens navn.» (BRANDES 1979: 7). For at se kvindenaturen i dens sunde udvikling må han søge helt tilbage til middelalderens Héloïse og renæssancens Leonora Christina, hvis *Jammers-Minde* netop var blevet udgivet for første gang. Den store, danske romantiske kvindelitteratur, han var vokset op med, nævner han ikke med et ord.

Når vi så alligevel ser ham give Frankrigs to berømte kvindelige romantikere, Germaine de Staël og George Sand, så betydelig plads i *Hovedstrømningernes* bd. 1 og 5, har det efter mit skøn to forskellige forklaringer, der tilsammen giver resultatet. De var fjerne, fra en anden kulturkreds, og deres tekster kunne fremvise eksempler på det kvindeideal, som hans egne emancipationsforestillinger var rettet imod: kvinden som elskerinde i opbrud fra familien. Brandes ville ikke frigøre kvinderne, kun bestemte sider af kvindeligheden og som det væsentligste seksualiteten. Hans fri kvinde afslører sig som et nyt mandligt kvindebillede tilpasset en ny historisk periode. Det er i den forbindelse karakteristisk, at han netop skulle henvise til Héloïses breve som genuine kvindelige udtryk, idet jo mange mener, at de i realiteten er skrevet af Abailard selv. I forordet til Mill-oversættelsen skriver han i øvrigt uforsigtigt, at frit udviklede fødder forekommer «en ægte kineser og især en ægte kineserinde» ukvindeligt (BRANDES 1979: 7). Mon han har det fra kineserindens egen mund?

Brandes mente selv, at han havde introduceret kvindeemancipationen i Norden med sin Mill-oversættelse; han nævnte ikke Fredrika Bremer, Mathilde Fibiger eller Camilla Collett i den forbindelse. Og dog havde Fibiger formuleret et emancipationsprogram med romanen *Clara Raphael* (1851), der udkom under stort postyr, da han var ni år. Det er slående, som hans formuleringer ligner hendes. «Men kun hvad der er sandt og frit, er ægte skjønt», havde hun skrevet (FIBIGER 1976: 49). «Intet er skønt uden det, som er sandt og retfærdigt», skrev han atten år senere (BRANDES 1869: 6). I George Sands *Horace* (1842) fandt han følgende citat, der hævder individets moralske frihed: «Enhver lidenskab er da lovlig eller forbryderisk, alt eftersom den medfører det ene [styrker os ved skønne følelser] eller det andet [gør selvsyg og fej] resultat» (BRANDES 1881: 131). Han kunne have fundet den samme anskuelse i Mathilde Fibigers *Minona* (1854): «Hvad der i mine Tanker stempler Kjærligheden som reen eller ureen, er dens Natur og dens Gjenstand» (FIBIGER 1854: 114).

Brandes kunne ikke bruge skandinaviske forfatterinders heltinder som projektionsflade for sine kvindefantasier, fordi de var for tæt på; de sociale nederlag, som emancipationen ofte førte til – også i George Sands romaner – blev for pinligt påtrængende, når de fandt sted i hjemlige rammer; og kernen i deres dristigste emancipationsvisioner var så tydeligt ideer hentet i den intimsfærekultur, som var forfatterindernes livshistoriske baggrund. Den hjemlige kvinderomantik lignede for meget, det den var: en fremstilling af kvindernes intimsfærebevidsthed; og den lignede for lidt, det den burde have været: emancipationslitteratur som en mand kunne have skrevet den. Brandes brød sig hverken om forfatterindernes subjektive virkelighedsopfattelse eller om deres intimsfærekultur, derfor førte han sit moderne gennembrud frem som en offensiv mod den romantiske kvinde, og derfor har det siden været vanskeligt for kvindelitteraturforskningen at forene feminismen, som på mange måder tog form efter Brandes ideer, med en positiv interesse for romantikken og dens forfatterinder.

III.

Subjektivitet og intimsfæreidentitet – det var det, der i Brandes og andre mandlige litteraters øjne var i vejen med romantikkens forfatterinder. Jeg vil til slut argumentere for, at netop de to momenter danner grundlag for en feministisk litteraturhistorieskrivning, der kan føre kvindelitteraturen ud af sin isolation som «subkultur» og vise dens forbindelse med de almene litteraturhistoriske perioder og æstetiske normer.

Først vil jeg med eksempler fra to af de personers liv, vi allerede har mødt, vise, hvordan kvindelig subjektivitet – en noget svævende størrelse naturligvis som jeg ikke her har plads til at definere nærmere – faktisk kunne støde på dræbende modstand hos frisindede mandlige kolleger.

Da Mathilde Fibiger havde skrevet *Clara Raphael*, sendte hun den til Heiberg og bad ham udgive den. Hun var tyve år og huslærerinde på Lolland; han var Københavns førende kritiker og direktør for Det kgl. Teater. Han imødekom hendes ønske tilsyneladende uden at hæfte sig ved de opsigtsvækkende ligestillingskrav, som blev startskuddet til et års Clara Raphael-fejde i landet. Måske hørte han blot budskabet – og det ikke helt med urette – som efterklange af sin egen digtning og sine egne idealer om åndelig udvikling. F.eks. havde han i «Protestantismen i Naturen» (1841) skrevet dette vers:

> Imod det Ydre ruster sig det Indre,
> Thi Hiint os længe Trældom bød,
> Men Dette – Tanken – har begyndt at tindre;
> Den trodser hvad den forhen lød,
> Og har den bragt det første Stød,
> Den lader sig ei meer forhindre,
> Den vil erobre Verden, ikke Mindre. (HEIBERG 1932: 129)

Hvad han hæftede sig ved, var Fibigers hensynsløse subjektivisme. *Clara Raphael* er en brevroman, og Clara skriver frit fra leveren om sine husfæller og venner, præsten og Gud. Intet sted mærker man patriarkatets autoritative stemme. «Min Mening er, at uden Hensyn til Claras Anskuelser og Fremstillingsgave, er en saa skarp, saa mandig personlig Optræden en lille Fornægtelse af den kvindelige Ydmyghed», lød Heibergs væsentligste indvending mod bogen (FIBIGER 1891: 66).

Brandes satte dette Heiberg-digt som motto for sin Mill-oversættelse. Han kunne godt være enig med sin tilpas afdøde forgænger. Også i deres forhold til kvinder var der lighedspunkter. Victoria Benedictsson rejste til København for at følge hans forelæsninger. Forløbet af deres forhold fra det første møde til hendes selvmord halvandet år efter er veldokumenteret i hendes dagbogsmateriale. En bestemt episode fra bekendtskabets første måneder er ofte omtalt. Den 17. december 1886 kyssede han hende første gang: «Georg Brandes kysste Ernst Ahlgren», noterede hun i chifferskrift (BENEDICTSSON 1985: 132) og skrev en analyse af oplevelsen. Brandes ville absolut læse den, hvilket derefter satte ham i et sandt raseri. Hvor ufint og plumpt at dissekere følelser sådan? «Jag var ju icke menniska, jag var ju blott en skribent som gick och trädde upp mina egna stämningar på nålar», refererer hun i dagbogen (BENEDICTSSON 1985: 144). «Han hade mött mig som en menniska möter den andra, utan biafsigter, öppet, förtroendefullt; och jag – jag hade bara tänkt på att samla erotisk erfarenhet».

Både Fibiger og Benedictsson blev ramt af spontan uvilje hos deres mandlige kolleger og rådgivere, da de som kvinder ville overtage den aktive, skrivende og fortolkende position og sætte manden i den passive, beskrevnes position. De mandlige kritikere så det ikke som et fremskridt, da kvinderne greb pennen og tog sproget i egen mund. De oplevede kvindeskriften som sær og unaturlig, fordi den ikke udgik fra den kvindelighed, de formede i deres egne værker.

Man kan på den baggrund pege på en afgørende forudsætning for at sætte kvindelitteraturen ind i den «almindelige» litteraturhistorie. Den kulturelle centraldiskurs, som de mandlige litterater har vænnet sig til at føre, forresten med væsentlig støtte i den litterære kanon, må opgives for at give plads til flere synsvinkler på verden. Denne forudsætning er måske til stede i den «postmoderne» æra, hvor kvinderne og andre tidligere «koloniserede» grupper genopdager kulturen fra deres egne synsvinkler.

Det er netop denne kvindelige subjektivitet og skrift, som feministisk litteraturforskning eftersøger med en særlig ildhu i disse år, men det er efter min mening en misforståelse at tro, at den er lukket ude i en «vild zone». Fordi kvinderne ikke har domineret kulturens centrum, har de dog heller ikke været helt fritsvævende subjekter uden for dens strukturer. Et sådant kvindebillede er lige så fantasifuldt, som dem vi kender fra mændenes litteratur. Eftersom de to køn har skrevet inden for den samme kulturs rammer, relaterer de sig begge til fælles overordnede periodebegreber. Det afgørende er at forstå – og her ligger det andet moment i grundlaget for feministisk litteratur-historieskrivning – at de kønsbetingede livsvilkår inden for samme periode giver to forskellige f.eks.

romantiske litteraturer. Det er kvindelitteraturforskningens opgave at fastlægge periodens grænser og karakteristika ud fra dens særlige materiale, og den opgave er der længst taget hul på.

Ulrike Prokop viste i *Weiblicher Lebenszusammenhang* (1976), at romantikken var en periode med et positivt sammenfald mellem kvindernes intimsfæreidealer og den dominerende ideologi, og at kvindelitteraturen blomstrede i det klima. Den var langtfra i opposition til romantikken, dens selvstændighed lå i at udvikle kvindeidealerne yderligere, ud over billedets rammer så at sige. Birgitta Holm har i *Fredrika Bremer och den borgerliga romanens födelse* (1981) vist, hvordan sammenhængen mellem romanlæsning og dagligstueliv strukturerede Bremers tekstlige univers. Ellen Moers har i *Literary Women* (1976) forsøgt at knytte kvindelitteraturens genrer sammen med typiske livshistoriske kvindeskæbner fra 1800-tallets første halvdel.

Den sammenhæng mellem kønnet og en periode eller genre, der fremtræder i sådanne undersøgelser, bygger på et subjektbegreb, som jeg vil kalde mentalitetshistorisk. «Kvinden» er blevet en historisk mentalitet, der sammenfatter kønsspecifikke erfaringer til en positiv selvforståelse og giver den litterært udtryk. Et sådant mentalitetshistorisk subjekt kan aldrig udtømme de historiske subjekter; det enkelte forfatterskab kan ikke restløst analyseres som udtryk for en sådan kollektiv mentalitets diskurs. Hertil behøves finere analyseredskaber, blandt hvilke kønnet kun er én mellem andre determinanter. Jeg vil derfor antage, at et generelt begreb om det kvindelige subjekt og et mentalitetshistorisk begreb om «kvinden» tilsammen kan være et udgangspunkt for feministisk litteraturhistorieskrivning.

STEINAR GIMNES, TRONDHEIM

Sjølvbiografiske forsøk i Norge – med hovudvekt på Camilla Collett

«Korleis blei eg den eg er?» Eg'et som spør, er forfattar, forteljar og hovudperson i forteljinga og mediet han brukar, får namnet *autobiografi* ein gong mot slutten av 1700-tallet i Tyskland.[1] I Danmark finn ein det som oppslagsord i ei framand-

[1] C. F. D. Schubart brukar det i første del av verket *Leben und Besinnungen* som blir skrivi i 1779 og gitt ut i 1791. I 1796 kjem samlinga *Selbstbiographien berühmter Männer* med D. C. Seybold som utgivar.